

POLITINĖ ĮTAKA LIETUVOS NACIONALINIO RADIJO IR TELEVIZIJOS VADYBAI IR FINANSAVIMUI: KAITA IR PASEKMĖS

DEIMANTAS JASTRAMSKIS

Straipsnyje analizuojama politikos subjektų vadybinės ir finansinės įtakos Lietuvos nacionaliniam radijui ir televizijai (LRT) raida ir politinės (ir ekonominės) aplinkybės, lėmusios struktūrinių sąlygų, būtinų visuomeninio transliuotojo efektyviai veiklai, kaitą Lietuvoje nuo 1990 m. Teigiama, kad per 27 valstybingumo metus Lietuvoje tik iš dalies sukurtos struktūrinės sąlygos veiksmingai visuomeninio transliuotojo veiklai. Pirmą nepriklausomybės dešimtmetį įtvirtintas parlamentinis (vyriausybinis) LRT modelis, kai transliuotojo valdymas tiesiogiai priklauso nuo politinės valdžios, jos darbo ciklą, o dauguma pajamų skiriama iš valstybės biudžeto, kiekvienais metais keičiant pajamų dydį ir nenustatant lėšų skirstymo kriterijų. 2000 m. įteisintas LRT tarybos sudarymo modelis padėjo rasti politinių įtakų balansą tarp Seimo pozicijos, opozicijos ir Prezidento, tačiau LRT vadyba nebuvo atsieta nuo konkrečios politinės konjunktūros ir galimų politinių koalicijų LRT taryboje. Nuo 2015 m. įvestas LRT finansavimo iš biudžeto modelis, gaunamas pajamas fiksuotu procentu susiejant su mokamais į biudžetą mokesčiais, atribojo politikus nuo sprendimo kasmet nustatyti LRT finansavimo dydį, tačiau tai Europos Sąjungos kontekste negarantuoja LRT solidescnio finansavimo, nes pagal procentinę dalį nuo šalies BVP finansavimas 2016 m. buvo du kartus mažesnis negu ES šalių vidurkis.

Deimantas Jastramskis – Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto docentas
(el. paštas deimantas.jastramskis@kf.vu.lt)

© Deimantas Jastramskis, 2018

Straipsnis įteiktas redakcijai 2018 m. kovo 2 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2018 m. balandžio 23 d.

DOI: <https://doi.org/10.15388/Polit.2018.90.11922>

Įvadas

Kiekvienos šalies politinė sistema sudaro tam tikras sąlygas plėtotis žiniasklaidos sistemai, kurios vienas iš svarbių elementų (demokratinėje sistemoje) yra visuomeninis transliuotojas. Trijų žiniasklaidos ir politikos sąveikos modelių autoriai D. C. Hallin'as ir P. Mancini (2004)¹, apibūdindami politikos ir žiniasklaidos subjektų santykius, pateikė politinio paralelizmo sąvoką, apibrėžiančią tam tikrą politinės informacijos pateikimo tendenciją (tradiciją) atitinkamos šalies žiniasklaidoje, priklausomai nuo žiniasklaidos ir politikos subjektų ryšių stiprumo. K. Jakubowicz'ius (2008) politinio paralelizmo sąvoką praplėtė iki „sisteminio paralelizmo“², kuris parodo, kad žiniasklaidos sistema reflektuoja visuomenės, kurioje veikia, socialinės-politinės situacijos sisteminius bruožus ir kad šie bruožai tam tikru mastu lemia, kokia yra formuojama visuomeninio transliavimo sistema.

D. McQuail'o (2010) teigimu, visuotinai priimtos visuomeninio transliavimo teorijos niekada nebuvo, nes egzistuoja skirtingi nacionaliniai visuomeniniai transliuotojai, turintys skirtingą veiklos logiką, tačiau teoriniu aspektu bendrą prieigą sudaro tam tikri tikslai ir daroma prielaida, kad šie tikslai gali būti adekvačiai pasiekti tik visuomenine nuosavybės ir (arba) reguliavimo forma³. Pagrindiniai visuomeninio transliavimo tikslai, būdingi įvairioms sistemoms ir padedantys tenkinti viešąjį interesą, yra universali geografinė aprėptis, pateikiamos informacijos įvairovė, informacijos pateikimas tam tikroms mažumoms, nacionalinės kultūros puoselėjimas, politinės sistemos reikmių tenkinimas, nešališkas ir subalansuotas konfliktų

¹ Hallin D. C., Mancini P., „Comparing Media Systems“, *Three Models of Media and Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

² Jakubowicz K., „Finding the right place on the map: Prospects for public service broadcasting in post-communist countries“, Jakubowicz K., Sükösd M. (eds.), *Finding the Right Place on the Map: Central and Eastern European Media Change in a Global Perspective*, Bristol, Chicago, IL: Intellect, 2008, p. 102.

³ McQuail D., *McQuail's Mass Communication Theory*, 6th edition, London: Sage Publications, 2010, p. 178.

pateikimas, kokybiškas turinys ir viešojo intereso viršenybė prieš finansinius siekinius⁴.

Kad visuomeninio transliavimo sistema efektyviai veiktų, tar naudama viešajam interesui, turi būti tam tikros struktūrinės sąlygos: steigimo ir misijos įprasminimo dokumentas (įstatymas), tam tikro lygio viešasis finansavimas, nepriklausomybė nuo vyriausybės (valdžios), atskaitingumo visuomenei ir auditorijai mechanizmas⁵. Nagrinėjant visuomeninio transliuotojo efektyvaus veikimo struktūrinės sąlygas, reikėtų pabrėžti, kad visų jų turinys iš esmės priklauso nuo pagrindinių politikos subjektų (parlamento, vyriausybės ir prezidento) požiūrių ir suvokimo, kiek ir kaip laisvai nuo jų pačių turi funkcionuoti visuomeninis transliuotojas, t. y. kiek ir kokių politinių galių galima panaudoti darant įtaką šios žiniasklaidos organizacijos vadybinei, finansinei ir kūrybinei veiklai.

Analizuodami politinio poveikio visuomeniniams transliuotojams lygį skirtingose valstybėse, politikos ir komunikacijos tyrėjai nemažą dėmesį skiria trims politinę sistemą apibūdinantiems kintamiesiems, nuo kurių priklauso, kokių struktūrinių sąlygų yra sudaroma visuomeninio transliuotojo veiklai (ir galimybei dirbti efektyviai), t. y. koks yra atitinkamoje šalyje demokratijos konsolidacijos lygis, ar yra mažoritarinė, ar konsensuso politika (demokratija) ir koks yra bendras politinės kultūros lygis. Vienas iš pagrindinių konsensuso politikos bruožų yra galios (valdžios) pasidalijimas, todėl aiškiausi visuomeninio transliuotojų valdymo, pasidalijant įtaką tarp politinių konkurentų, pavyzdžiai yra tos šalys, kuriose vyrauja konsensuso politika (Belgija, Nyderlandai⁶, Italija iki S. Berluskonio tapimo vyriausybės vadovu⁷).

⁴ Ten pat, p. 178.

⁵ Ten pat, p. 179.

⁶ Hallin D. C., Mancini P., *Comparing Media Systems – Three Models of Media and Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 51–52.

⁷ Jakubowicz K., „Finding the right place on the map: Prospects for public service broadcasting in post-communist countries“, Jakubowicz K., Sükösd M. (eds.), *Finding the Right Place on the Map: Central and Eastern European Media Change in a Global Perspective*, Bristol, Chicago, IL: Intellect, 2008, p. 105.

Mažoritarinė politika, kai viena laimėjusi partija sutelkia valdymo galias, yra palankesnė vyraujančios politinės jėgos valią primesti visuomeniniam transliuotojui. Tai iliustruojantys Vakarų šalių pavyzdžiai yra Ispanija, Portugalija, Graikija ir Prancūzija iki devinto XX a. dešimtmečio⁸. Tačiau senesnėse demokratijos šalyse, kuriose vyravo mažoritarinė politika, profesinis visuomeninio transliavimo modelis (kuomet valdymas patikimas profesionalams, o ne politikų statybiniais) tapo visuotinai priimtu dalyku (pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje), bet tai dažnai įvyko ne iš karto ir prireikė evoliucijos nuo vyriausybinių transliuotojo modelio (kuomet viena politinė jėga daro didelę įtaką ir sukuriamas politinis konfliktas bei tai kenkia žiniasklaidos sistemos patikimumui) iki profesinio modelio (pavyzdžiui, Kanada, Airija, iš dalies Švedija)⁹. Tokiai evoliucijai reikalinga brandi (konsoliduota) demokratija ir atitinkamai pažengusi šalies politinė kultūra, kai pagrindiniai politikos subjektai pradeda suvokti politikos primesti savo valią visuomeniniam transliuotojui pražūtingumą. Arba politinė jėga pragmatiškai supranta neišvengiamą perspektyvą, jog būnant opozicijoje neteks kontroliuoti visuomeninio transliuotojo (tai darys jų priešininkai) ir todėl priimtinesnis profesinis transliuotojo modelis¹⁰.

Vidurio ir Rytų Europos šalis vertinant demokratijos konsolidacijos aspektu, verta pabrėžti, kad septynios šio regiono valstybės (Čekija, Estija, Latvija, Lenkija, Lietuva, Slovakija ir Slovėnija) 2016 m. buvo priskiriamos konsoliduotos demokratijos šalių grupei¹¹. Be to, šių septynių šalių demokratijos konsolidacijos lygis yra labai nevienodas ir nuolat kintantis. Demokratijos situacija nuo 2015 m. labai pablogėjo Lenkijoje, Seimo rinkimus laimėjus partijai „Įstatymas

⁸ Hallin D. C., Mancini P., *Comparing Media Systems – Three Models of Media and Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 52.

⁹ Ten pat, p. 52.

¹⁰ Ten pat, p. 52.

¹¹ *Freedom House 2017, Nations in Transit 2017*, <<https://freedomhouse.org/report-types/nations-transit>>.

ir teisingumas“ ir jų atstovams perėmus visuomeninio transliuotojo valdymą¹². Kiek anksčiau, 2014 m., Vengrija, kurios politikoje nuo 2010 m. dominuojanti „Fidesz“ partija apribojo žiniasklaidos laisvę ir instrumentalizavo visuomeninį transliuotoją, apskritai iškriti iš minėtos konsoliduotos demokratijos šalių grupės¹³. Šiais abiem atvejais mažoritarinė politika (ir vyriausybė), esant neaukštam politinės kultūros lygiui, tapo lemiančiais veiksniais, menkinančiais žiniasklaidos laisvę ir silpninančiais demokratijos konsolidaciją.

Aptariant Lietuvos visuomeninės transliavimo sistemos formavimosi politinį kontekstą, galima teigti, kad: 1) apskritai demokratija Lietuvoje yra konsoliduota (nors, palyginti su Vidurio ir Rytų Europos lydere Estija, Lietuvos konsolidacijos lygis yra gerokai žemesnis – daugiausia tai lemia korupcijos paplitimo ir žiniasklaidos laisvės indekso skirtumai tarp abiejų šalių¹⁴); 2) demokratija (politika) Lietuvoje turėjo daugiau mažoritarinės negu konsensuso demokratijos (politikos) bruožų pagal A. Lijphart'o (1999) kriterijus¹⁵, ypač jeigu vertiname 1990–2000 m. politiką, kai parlamente ir vyriausybėje dominavo viena politinė jėga (be to, pagal J. M. Magone (2017), Lietuvos demokratija vis dar plėtojasi procedūrinės mažoritarinės demokratijos link¹⁶); 3) Lietuvos demokratinės politikos kultūros formavimosi laikotarpis yra palyginti neilgas (pusmetis 1926 m. dirbant prezidentui K. Griniui ir nuo 1990 m. atkūrus valstybingumą). Tokiu atveju kyla probleminis klausimas, kaip (ar) tokiose politinėse aplinkybėse buvo (yra) sudaromos būtinos struktūrinės sąlygos, kad visuomeninio transliavimo

¹² Ten pat.

¹³ *Freedom House 2015, Nations in Transit 2015*, <<https://freedomhouse.org/report-types/nations-transit>>.

¹⁴ *Freedom House 2017, Nations in Transit 2017*, <<https://freedomhouse.org/report-types/nations-transit>>.

¹⁵ Lijphart A., *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, New Haven, London: Yale University Press, 1999.

¹⁶ Magone J. M., *The Statecraft of Consensus Democracies in a Turbulent World. A Comparative Study of Austria, Belgium, Luxembourg, the Netherlands and Switzerland*, London, New York: Routledge, 2017, p. 11.

sistema (visuomeninio transliuotojo organizacija) veiktų efektyviai ir tarnautų viešajam interesui, t. y. ar sukurta teisinė aplinka, užtikrinanti organizacinį (vadybinį) ir finansinį Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos (LRT) nepriklausomumą nuo politikos subjektų, ir ar LRT skiriamas pakankamas viešasis finansavimas?

Nagrinėjant pokomunistinių Vidurio ir Rytų Europos šalių politikas visuomeninių transliuotojų atžvilgiu, reikėtų paminėti, kad yra darbų, skirtų valstybinio transliavimo demonopolizavimui ir visuomeninių transliuotojų reglamentavimui analizuoti (Splichal, 1994; Sparks, Reading, 1998)¹⁷. A. Mungiu-Pippidi (2003), atlikusi televizijos transliavimo reguliavimo Bulgarijoje, Čekijoje, Vengrijoje, Lenkijoje ir Rumunijoje lyginamąją analizę, nustatė, kad privačių televizijų konkurencija davė daugiau naudos negu visuomeninių televizijų, neišvengusių vyriausybių spaudimų ir privačių televizijų lobizmo įtakų, reforma¹⁸. Kaip vyriausybių spaudimo priemonę visuomeniniams transliuotojams Vidurio ir Rytų Europos šalyse M. Sükösd'as ir P. Bajomi-Lázár'as (2003) nurodė nepakankamą finansavimą¹⁹. K. Jakubowicz'ius (2008), tirdamas Vidurio ir Rytų Europos šalių visuomeninių transliuotojų kūrimo procesą, tvirtino, kad Vakarų šalių visuomeninio transliavimo teisinio ir institucinio modelio „transplantavimas“ pokomunistinėse šalyse vyks ilgą laiką, t. y. tol, kol suklestės atitinkama, panaši į vakarietišką, politinė ir žurnalistinė kultūra²⁰.

¹⁷ Splichal S., *Media Beyond Socialism. Theory and Practice in East Central Europe*, Boulder, Colorado: Westview Press, 1994; Sparks C., Reading A., *Communism, Capitalism, and the Mass Media*, London: Sage, 1998.

¹⁸ Mungiu-Pippidi A., „From State to Public Service: The Failed Reform of State Television in Central Eastern Europe“, Sükösd M., Bajomi-Lázár P., *Reinventing Media: Media Policy Reform in East-Central Europe*, Budapest: Central European University Press, 2003, p. 31–62.

¹⁹ Sükösd M., Bajomi-Lázár P., „The Second Wave of Media Reform in East Central Europe“, Sükösd M., Bajomi-Lázár P., *Reinventing Media: Media Policy Reform in East-Central Europe*, Budapest: Central European University Press, 2003, p. 13–30.

²⁰ Jakubowicz K., „Finding the right place on the map: Prospects for public service broadcasting in post-communist countries“, Jakubowicz K., Sükösd M. (eds.), *Finding the Right Place on the Map: Central and Eastern European Media Change in a Global Perspective*, Bristol, Chicago, IL: Intellect, 2008, p. 101.

Visuomeninio transliavimo reguliavimas ir jo pasekmės situacijai rinkoje ir visuomeninio transliavimo funkcionavimui, įvertinat ir Europos Sąjungos audiovizualinės politikos įtaką, iš Baltijos šalių išsamiausiai nagrinėta Estijoje (Löhmus, Tiikmaa, Jõesaar, 2010; Jõesaar, 2011; Jõesaar, 2014; Jõesaar, 2015)²¹. Latvijoje visuomeninio transliuotojo plėtrą ir politinį reguliavimo kontekstą analizavo I. Brikše (2010). Tyrėjos vertinimu, Latvijos politikai ir Nacionalinės radijo ir televizijos tarybos nariai, priimdami sprendimus dėl visuomeninio transliuotojo, „demonstravo stulbinantį visuomenės nuomonės ignoravimą“²². Politikų įtaką kuriant Lietuvos visuomeninio transliuotojo modelį nagrinėjo Ž. Pečiulis (2010a, 2010b, 2015)²³. Jis teigė, kad „nepaisant nuolatinio politikų noro daryti įtaką radijui ir televizijai, šiuo metu LRT veiklą reglamentuojančių įstatymų turinys leidžia daryti išvadą, kad Lietuvoje yra suvokiami esminiai visuomeninio transliavimo principai ir jų reikšmė demokratijai“²⁴.

Šio straipsnio tikslas – nustatyti, ar Lietuvoje yra sukurtos struktūrinės sąlygos efektyviai visuomeninio transliuotojo veiklai (ar egzistuojantis teisinis LRT veiklos reglamentavimas garantuoja LRT vadybos ir finansavimo nepriklausomumą nuo politikos subjektų) ir

²¹ Löhmus M., Tiikmaa H., Jõesaar A., „Duality of circumstances of Estonian public service media in reflection of the world and in positioning the Estonian society“, *Central European Journal of Communication* 3(1), 2010, p. 95–113; Jõesaar A., „Different ways, same outcome? Liberal communication policy and development of public broadcasting“, *Trames: Journal of the Humanities and Social Sciences* 1, 2011, p. 74–101; Jõesaar A., „PSB – home alone in a narrowcasting era? Case Study: Estonian Public Broadcasting“, *Informacijos mokslai* 70, 2014, p. 69–84; Jõesaar A., „The Undercurrents of Estonian Broadcasting Regulation, 1992–2014“, *Baltic Screen Media Review* 3, 2015, p. 84–99.

²² Brikše I., „Public service broadcasting in Latvia: Old images, new user needs and market pressure“, *Central European Journal of Communication* 3, 1(4), 2010, p. 78.

²³ Pečiulis Ž., „Visuomeninis transliuotojas: nepriklausomumas ir politinės valdžios įtakos problema“, *Informacijos mokslai* 54, 2010a, p. 73–86; Pečiulis Ž., „Mission (im)possible. The case of Lithuanian Public Service Broadcasting“, *Central European Journal of Communication* 3, 1(4), 2010b, p. 81–94; Pečiulis Ž., „Politikų įtaka kuriant Lietuvos visuomeninio transliuotojo modelį“, *Agora: politinių komunikacijų studijos* 3, 2015, p. 69–91.

²⁴ Ten pat, p. 87.

kokios politinės (ir ekonominės) aplinkybės žiniasklaidos politikos formavimo procese lėmė šių struktūrinių sąlygų kaitą. Atlikto tyrimo metodas – dokumentų (teisės aktų, valstybės institucijų ataskaitų, LRT ataskaitų, žiniasklaidos stebėsenos organizacijų ir Europos transliuotojų sąjungos apžvalgų) analizė.

1. Vadybinė ir finansinė priklausomybė

1990 m. kovo mėn. Lietuvos Aukščiausioji Taryba, kurioje daugumą sudarė Sąjūdžio atstovai, vietoj sovietinėje Lietuvoje veikusio Lietuvos Respublikos valstybinio televizijos ir radijo komiteto įsteigė Lietuvos radiją ir televiziją²⁵ (LRT), o dar po dviejų mėnesių (1990 m. gegužę) patvirtino Lietuvos radijo ir televizijos statutą²⁶, įprasmindami LRT kaip valstybės įstaigą, kuri atskaitinga Lietuvos Aukščiausiajai Tarybai. Šiame teisės akte buvo nustatyta, kad LRT vadovybę formuoja pati Lietuvos Aukščiausioji Taryba, kuri valdybą ir generalinį direktorių skiria savo įgaliojimų laikui. Tokiu būdu buvo įgyvendintas parlamentinis (vyriausybinis) transliuotojo modelis, kai transliuotojo valdymas tiesiogiai priklauso nuo politinės valdžios ir jos darbo ciklą.

Turinio aspektu arba tai, kas turėtų būti transliuojama apie politinės valdžios veiklą, Lietuvos radijo ir televizijos statute buvo nurodyta, kad LRT „skelbia valstybės valdžios oficialius pranešimus, pateikia valdžios požiūrį į svarbiausius valstybės ir visuomenės gyvenimo dalykus“²⁷. LRT finansuoti buvo pasirinktas mišrus modelis: iš valstybės biudžeto ir komercinių pajamų (reklamos ir kitų). Daugumą LRT pajamų garantavo valstybės biudžeto asignavimai, kuriuos skirstė valdančiosios daugumos politikai, todėl finansiniu (ir vadybiniu) aspektu LRT tapo nuo jų priklausoma.

²⁵ „Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos Valstybinio televizijos ir radijo komiteto reorganizavimo“, *Valstybės žinios*, 1990-04-10, Nr. 10-298.

²⁶ „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas Nr. I-208 „Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto tvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 1990-05-31, Nr. 15-424.

²⁷ Ten pat.

1991 m. agresyvi Sovietų Sąjungos politika, vykdyta Lietuvos atžvilgiu, lėmė parlamentinio (vyriausybinių) transliuotojo modelio Lietuvoje stiprinimą. Po to, kai 1991 m. sausio 13-ąją Sovietų Sąjungos kariniai daliniai užgrobė Lietuvos radiją ir televiziją, transliavimo centrą, Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas priėmė nutarimą²⁸, kuriuo buvo sudaryta trijų parlamentarų grupė Lietuvos radijo studijos, veikusios parlamente, darbui koordinuoti. Lietuvos televizijos transliacijos, vykdomos iš Kauno ir parlamento Vilniuje, neapėmė pietryčių Lietuvos teritorijos, todėl Lietuvos Vyriausybė 1991 m. liepą nutarė įsteigti valstybinę televizijos direkiją „Rytų Lietuvos televizija“, pavaldžią Vyriausybei²⁹.

1992 m. rudenį Seimo rinkimus laimėjęs Lietuvos demokratiškai darbo partijai (LDDP) ir tapus valdančiąja dauguma, o Sąjūdžio koalicijai perėjus į opoziciją, LRT valdymo ir finansavimo modelis išliko nepakitęs. Naujasis Seimas 1992 m. pabaigoje priėmė nutarimus, kuriais buvo paskirta nauja LRT vadovybė: valdyba ir generalinis direktorius. Nors Lietuva 1993 m. tapo Europos Tarybos narė, o 1996 m. vasario 20 d. pasirašė Europos konvenciją dėl televizijos be sienų³⁰, kurioje įtvirtintas transliuotojų nepriklausomybės principas, Lietuvos Seimas neskubėjo nei ratifikuoti šios konvencijos (tai buvo padaryta tik 2000 m.), nei suteikti nepriklausomybę Lietuvos radijui ir televizijai, kuris tokiu atveju įgytų visuomeninio, o ne valstybinio transliuotojo statusą.

1996 m. liepos 2 d. priimant Visuomenės informavimo įstatymą³¹, vyko alternatyvus balsavimas dėl LRT tarybos sudėties. Ne-

²⁸ „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas Nr. I-1008 „Dėl Lietuvos radijo valstybės studijos darbo koordinavimo“, *Valstybės žinios*, 1991-02-20, Nr. 5-142.

²⁹ „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 271 „Dėl valstybinės televizijos direkijos „Rytų Lietuvos televizija“ įsteigimo“, *Valstybės žinios*, 1991-07-31, Nr. 21-566.

³⁰ „Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Europos konvencijos dėl televizijos be sienų bei šios konvencijos pataisų protokolo ratifikavimo“, *Valstybės žinios*, 2000-04-07, Nr. 29-800.

³¹ „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas“, *Valstybės žinios*, 1996-07-26, Nr. 71-1706.

paisant to, kad šio įstatymo projekte, kurį pateikė darbo grupė (jos daugumą sudarė žiniasklaidos atstovai), buvo numatyta, kad LRT tarybą sudarys šeši politikų ir devyni nevyriausybiinių organizacijų deleguojami atstovai³², Seimo dauguma nusprendė, kad LRT tarybą sudarys septyni politikų ir šeši nevyriausybiinių organizacijų deleguoti atstovai³³. Šiuo įstatymu Seimas atsisakė tiesioginio LRT generalinio direktoriaus paskyrimo, nes ši teisė buvo atiduota LRT tarybai. Tačiau bebaigianti Seimo kadenciją LDDP valdančioji dauguma pasilikė galimybę išlaikyti politinę įtaką LRT valdymui, t. y. skirti keturis atstovus į LRT tarybą, taip pat dar tris turėjo deleguoti Prezidentas (buvęs LDDP lyderis). Taip buvo ir padaryta likus kelioms dienoms iki 1996 m. Seimo rinkimų, kuriuose nugalėjo Tėvynės sąjunga (Lietuvos konservatoriai) (TS (LK), antrojo turo³⁴.

1996 m. priimtame Visuomenės informavimo įstatyme formaliai buvo bandyta deklaruoti ne vien vadybinę, bet ir finansinę LRT nepriklausomumo nuo politinės valdžios perspektyvą, nes LRT buvo numatyta finansuoti ne vien iš valstybės biudžeto ir komercinių pajamų, bet ir iš abonentinio mokesčio. Be to, šiame įstatyme deklaruota, kad didėjant LRT įplaukoms iš abonentinio mokesčio, atitinkamai bus mažinamas reklamos laikas LRT programose ir finansavimas iš valstybės biudžeto³⁵. Įstatymų leidėjai nenurodė konkrečios LRT fi-

³² Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo projektas Nr. 200(6), 1996-06-24, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.28975?jfwid=p60bbyqer>>.

³³ Lietuvos Respublikos Seimo posėdžio stenograma Nr. 325. Šešiasdešimt pirmasis posėdis, 1996-07-02, VI Seimas (1992–1996), <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.240322>>.

³⁴ „Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos narių paskyrimo“ Nr. I-1610, *Valstybės žinios*, 1996-11-08, Nr. 107-2441; „Lietuvos Respublikos Prezidento dekretas „Dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos narių skyrimo“ Nr. 1086, *Valstybės žinios*, 1996-11-08, Nr. 107-2445; *Komiteto išvada Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos radijo ir televizijos tarybos narių skyrimo“ projektui Nr. 2672*, 1996-11-04, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.32469?positionInSearchResults=114&searchModelUUID=ef6c5c66-be90-46c2-9ff9-d8902e23ff9b4>>.

³⁵ „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas“, *Valstybės žinios*, 1996-07-26, Nr. 71-1706.

nansavimo keitimo tvarkos, todėl tai liko tik deklaratyvi nuostata, realus žingsnis LRT finansinio nepriklausomumo link nebuvo žengtas.

Apibendrinant 1990–1996 m. politikos LRT atžvilgiu vyksmą, galima teigti, kad vyraujant vienai politinei jėgai parlamente (1990–1992 m. – Sąjūdis, 1992–1996 m. – LDDP) ir pradėjus formuotis demokratinėi politinei kultūrai, valdančiosios daugumos (Sąjūdis ir LDDP) neturėjo realių ketinimų riboti politinę galią LRT atžvilgiu. 1996 m. Seimo kadencijos pabaigoje, priėmus Visuomenės informavimo įstatymą ir formaliai atsisakius tiesioginio LRT generalinio direktoriaus skyrimo, valdančioji parlamento dauguma (LDD) išlaikė savo įtaką LRT taryboje, kuriai buvo suteikta teisė skirti generalinių direktorių.

2. Konsensusas dėl politinio atstovavimo LRT taryboje

TS (LK) laimėjęs 1996 m. Seimo rinkimus ir sudarius koaliciją su Krikščionių demokratų partija (KDP), vienas iš pirmųjų naujosios daugumos darbų buvo pakeisti LRT tarybos sudarymo tvarką ir sudėtį. Skubos tvarka 1996 m. gruodžio 5 d. buvo priimtas įstatymo pakeitimas³⁶, kuris reiškė, kad mėnesį dirbusi, pagal LDDP valią suformuota LRT taryba atleidžiama ir turi būti sudaryta nauja LRT taryba iš 15 meno kūrėjų ir visuomeninių organizacijų deleguotų atstovų. TS (LK) nariai Seime naują LRT tarybos formavimą argumentavo kaip LRT nepriklausomumą nuo politinės valdžios, tačiau opozicija (LDDP) teigė, kad kai kurios LRT tarybą formuoti siūlomos visuomeninės organizacijos yra politizuotos ir palankios TS (LK)³⁷.

Nors politiniame procese dėl LRT vadybos reguliavimo dalyvavo Prezidentas (jo veto dėl minėto įstatymo pakeitimo buvo atmestas), o

³⁶ „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 29 straipsnio pakeitimo įstatymas“, *Valstybės žinios*, 1996-12-14, Nr. 121-2848.

³⁷ *Lietuvos Respublikos Seimo posėdžio stenograma Nr. 8(8). Aštuntasis (8) posėdis*, 1996-12-05, VII Seimas (1996–2000), <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.234542>>.

opozicijos atstovai dėl Seimo nutarimo ir įstatymo priėmimo (susijusių su LRT tarybos formavimu) kreipėsi į Konstitucinį Teismą, TS (LK) ir KDP balsais patvirtinta LRT valdymo schema įgyvendinta praktikoje, nekeičiant LRT finansavimo modelio (neįvedant abonentinio mokesčio). Toks LRT veiklos modelis nepadėjo jai tapti efektyvia organizacija³⁸. Tai lėmė ir ekonominės aplinkybės, t. y. nepakankamas LRT finansavimas iš valstybės biudžeto ūkio sunkmečiu, kai Lietuvos ekonomiką prislėgė 1998 m. Rusijos finansinė krizė. 1999 m. LRT buvo įsiskolinusi Radijo ir televizijos centrui už naudojimąsi siųstuvais tiek, kad Susisiekimo ministerijos kolegija nusprendė pateikti teismui ieškinį dėl LRT skolos išieškojimo, dėl to galėjo būti įšaldytos LRT sąskaitos ir visiškai sutrikti veikla³⁹. Tačiau per trejus metus teisės aktas dėl abonentinio mokesčio, turėjusio tapti pagrindiniu LRT pajamų šaltiniu, net nebuvo pradėtas rengti. Toks neveiklumas rodė, kad parlamento valdančioji dauguma neturėjo ketinimų LRT suteikti didesnę finansinę nepriklausomybę. Vienas iš dažniausiai pateikiamų argumentų dėl abonentinio mokesčio neįvedimo buvo tai, kad ekonomiškai sunkiu laikotarpiu nėra priimtina įvesti naują mokesť.

LRT dirbant sunkiomis ekonominėmis sąlygomis, Seime sudaryta laikinoji grupė LRT problemoms spręsti, 1999 m. rugsėjį užregistruvusi įstatymo projektą⁴⁰, kuriame siūlyta atsisakyti LRT finansavimo iš abonentinio mokesčio, o pajamas iš valstybės biudžeto asignavimų nustatyti ne mažesnes kaip 0,6 proc. valstybės biudžeto metinių išlaidų, taip pat dalį LRT pajamų gaunant iš reklamos pardavimų. Tai buvo

³⁸ Juozapavičius R., „Valstybinio radijo virtimas visuomeniniu“, Dirvonaitė D., Urbonas V. (red.), *Naujosios žiniasklaidos formavimas Lietuvoje*, Vilnius: SPAB „Lietuvos geležinkeliai“, 2000, p. 189–199.

³⁹ *Lietuvos Respublikos Seimo posėdžio stenograma Nr. 24(387). Dvidešimt ketvirtasis (387) posėdis*, 1999-10-19, VII Seimas (1996–2000), <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.88569>>.

⁴⁰ *Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymo projektas Nr. P-1953*, 1999-07-22, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.8447-2?positionInSearchResults=176&searchModelUUID=a79e69e8-f2cf-4547-a3b1-4ebfb7b61979>>.

aiškus pasiūlymas, kaip spręsti LRT finansavimo problemą ir suteikti iš esmės finansinį nepriklausomumą, nes neliktų kasmetinės galimybės Seime svarstant valstybės biudžetą keisti LRT finansavimo dydį, priklausomai nuo skirtingos politinės valios raiškos. Seimo posėdyje diskutuojant dėl šio pasiūlymo, laikinosios grupės LRT problemoms spręsti vadovas siūlė LRT skirti ne mažiau kaip 0,6 proc. valstybės biudžeto metinių išlaidų, „nepaisant simpatijų, noro daryti įtaką ar bausti, ar kaip nors kitaip veikti Nacionalinį radiją ir televiziją“⁴¹, tokiu būdu pateikdamas informaciją apie įprastinį politinį-ekonominį metodą, naudojamą daryti įtaką LRT veiklai, skirstant biudžetinius pinigus. Toks siūlymas įstatymu netapo ne vien dėl politinės brandos suteikti LRT finansinį nepriklausomumą stokos, bet ir dėl sunkios šalies ekonominės būklės (dar neišbridus iš krizės).

Nors sprendimas dėl finansinio LRT nepriklausomumo nebuvo priimtas, 1999 m. Lietuvos politiniame lauke pakitęs įtakų balansas (Prezidento reikalavimu atsistatydinęs TS (LK) premjeras) ir pradėjusi ryškėti takoskyra TS (LK) partijoje bei artėjantys Seimo rinkimai sudarė palankesnes sąlygas ieškoti politinio kompromiso dėl LRT valdymo – tarybos sudėties formavimo. Laikinajai Seimo narių grupei Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos problemoms spręsti pasiūlius LRT tarybą formuoti lygiomis dalimis iš Prezidento, Seimo daugumos ir Seimo mažumos deleguotų atstovų⁴², iš pradžių TS (LK) ir KDP valdančioji koalicija tam nepritarė, tačiau, Prezidentui palaikius minėtą Seimo narių grupės siūlymą, buvo nuspręsta ieškoti kompromisinio varianto tarp Seimo valdančiosios daugumos, opozicijos, Prezidento ir suinteresuotų visuomeninių organizacijų.

⁴¹ Lietuvos Respublikos Seimo posėdžio stenograma Nr. 24(387). Dvidešimt ketvirtasis (387) posėdis, 1999-10-19, VII Seimas (1996–2000), <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.88569>>.

⁴² Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 29 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. P-2035, 1999-09-30, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.87143?positionInSearchResults=20&searchModelUUID=11320402-23c4-445a-86ef-0fb7c8250a4d>>.

2000 m. kovo mėn. Seimo posėdyje naują Visuomenės informavimo įstatymo straipsnio projektą, kuriame į LRT tarybą siūloma po keturis narius deleguoti Prezidentui, Seimui ir visuomeninėms organizacijoms, pristatęs Krikščionių demokratų frakcijos narys teigė, kad „prezidentūra labai atkreipė dėmesį, kad reikia ieškoti kompromisinių sprendimų“ ir „gana svarbu, kad būtų parengtas toks įstatymas ir toks tarybos formavimas, kuris nesulauktų visai kontroversinių reikalavimų ir kad po kokių nors kitų Seimo rinkimų ar Prezidento rinkimų kad nebūtų vėl iš naujo įstatymas taisomas“⁴³. Seimas priėmė šį įstatymo pakeitimą, taip pat ir kitą svarbų Prezidento institucijos siūlymą, kad tarp keturių LRT tarybos narių, kuriuos deleguoja Seimas, du būtų iš opozicinių frakcijų pasiūlytų kandidatų⁴⁴.

Seimo sprendimas formuoti LRT tarybą lygiomis dalimis iš Prezidento, Seimo (pozicijos ir opozicijos) ir visuomeninių organizacijų atstovų parodė, kad po dešimtmečio bandymų LRT tarybą sudaryti vienai ar kitai parlamentinei daugumai palankesniu būdu pagrindinės Lietuvos politinės jėgos (TS (LK) ir LDDP), su Prezidento įtaka, sudarė konsensuą dėl politinio balanso LRT taryboje, kuris neleistų dominuoti rinkimus laimėjusiems politikų (arba daugumą sudariusios koalicijos) atstovams. Tokiu būdu susiformavo politinis suvokimas, kad geriau kompromisas negu galima maksimali politinių priešininkų įtaka LRT valdymui po pralaimėtų rinkimų. Konsensuso politikos užuomazgai nacionalinio transliuotojo atžvilgiu formuotis padėjo TS (LK) galios parlamente mažėjimas 2000 m., kai nuo TS (LK) frakcijos atskilusi parlamentarų grupė suformavo Nuosaiikiųjų konservatorių frakciją ir susilpnino valdančiosios koalicijos galią. Kita vertus, priimta įstatymo norma, kad du trečdalius LRT tarybos sudaro Prezidento ir Seimo de-

⁴³ Lietuvos Respublikos Seimo posėdžio stenograma Nr. 3(430). Trečiasis (430) posėdis, 2000-02-10, VII Seimas (1996–2000), <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.95326>>.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Seimo posėdžio stenograma Nr. 7(442). Septintasis (442) posėdis, 2000-03-21, VII Seimas (1996–2000), <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.98512>>.

legatai, pademonstravo, jog vis dėlto LRT valdymui (nors ir netiesioginiam) politikos subjektai sau patiems priskiria kur kas daugiau galių negu visuomenės (nevyriausybinų organizacijų) atstovams.

3. LRT finansavimo lygis – vienas žemiausių Europoje

LRT suteikus sąlyginę vadybinę nepriklausomybę nuo politikos subjektų (tarybą, skiriančią generalinį direktorių, formuojant iš Seimo, Prezidento ir visuomeninių organizacijų atstovų), pagrindinis politinės įtakos svertas šiai organizacijai liko finansavimo skirstymas iš valstybės biudžeto. Kita LRT veiklos finansavimo dalis, sudaranti mažesnę, bet svarbią dalį organizacijos biudžeto, – reklamos pajamos – taip pat tapdavo politikų dėmesio objektu. Reklamos pajamų klausimo atsiradimą politinėje darbotvarkėje nuolat skatindavo komercinių transliuotojų pastangos išstumti LRT iš reklamos rinkos. 1996 m. svarstomame Visuomenės informavimo įstatymo projekte⁴⁵ komercinės pajamos iš viso nebuvo nurodytos kaip LRT veiklos finansavimo šaltinis, tačiau galutiniame įstatymo variante jos buvo įrašytos. Seimo posėdyje konstatuota, kad komercinių transliuotojų atstovai norėjo „atimti 10 milijonų litų iš Lietuvos radijo ir televizijos“, tačiau „vis dėlto laimėjo toks neblogas kompromisas – dirbtinai nežlugdyti nacionalinio radijo ir televizijos“⁴⁶. LRT eliminuoti iš reklamos rinkos bandyta ir 1999 m., apie tai Seimo posėdyje pranešė Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto pirmininkas („svarstytas reklamos vietos Nacionaliniame radijuje ir televizijoje klausimas, kai kas siūlė jos iš viso atsisakyti“)⁴⁷, tačiau toks įstatymo pakeitimo projektas tąkart Seime oficialiai nebuvo įregistruotas.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo projektas Nr. 200(6), 1996-06-24, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.28975?jfwid=p60bbyqer>>.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Seimo posėdžio stenograma Nr. 325. Šešiasdešimt pirmasis posėdis, 1996-07-02, VI Seimas (1992–1996), <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.240322>>.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Seimo posėdžio stenograma Nr. 52(415). Penkiasdešimt antrasis (415) posėdis, 1999-12-16, VII Seimas (1996–2000), <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.92433>>.

Teisės gauti reklamos pajamas atėmimas (arba ribojimas) iš LRT politinėje darbotvarkėje buvo svarstomas kartu su abonentinio mokesčio, kaip pagrindinio LRT pajamų šaltinio, įvedimo klausimu. Dešimtmetį tęšęs teisinis LRT abonentinio mokesčio įvedimo deklaravimas buvo nutrauktas 2005 m. pabaigoje Seime priėmus Nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo pakeitimą⁴⁸, kuriame abonentinio mokesčio, kaip LRT finansavimo šaltinio, neliko. Šiame teisės akte buvo nustatyta, kad reklamos trukmė LRT programose neturi viršyti 15 proc. dienos transliavimo laiko, o, didėjant LRT valstybės biudžeto asignavimams, LRT tarybos sprendimu reklamos laikas palaipsniui proporcingai mažinamas iki 10 proc. dienos transliavimo laiko. Tokiu būdu parlamentariai parodė, kad LRT reklamos pajamos turėtų būti priklausomas kintamasis nuo jų valia skirstomo biudžetinio finansavimo, o Seimo pirmininko pavaduotojas pareiškė, kad LRT finansinę nepriklausomybę „gali laiduoti ilgametis finansavimo modelis, kuris yra fiksuojamas politinių partijų susitarimu“, ir, jeigu tai pavyktų pasiekti, LRT „išvengs įtakos darymo ar galimų grasiimų per finansų liniją“⁴⁹, tuo patvirtindamas egzistuojantį politinį spaudimą LRT, naudojant finansavimo iš biudžeto svertą.

Įstatymas, kuriuo atsisakyta idėjos LRT finansuoti iš abonentinio mokesčio ir palikta galimybė gauti pajamų iš reklamos (nors ją ir apribojus), priimtas tuo metu, kai Konstituciniam teismui buvo pateiktas 2000–2004 m. Seimo kadencijos 56 Seimo narių kreipimasis su prašymu ištirti, ar LRT finansavimas iš pajamų, gautų už reklamą, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai⁵⁰. Toks parlamen-

⁴⁸ „Lietuvos Respublikos Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo pakeitimo įstatymas“, *Valstybės žinios*, 2005-12-31, Nr. 153-5639.

⁴⁹ *Lietuvos Respublikos Seimo posėdžio stenograma Nr. 46(125). Keturioliosdešimt šeštasis (125) posėdis*, 2005-12-22, IX Seimas (2004–2008), <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.268161>>.

⁵⁰ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo 5 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 5 dalies, 6 straipsnio 1, 3, 4 dalių (2000 m. birželio 29 d. redakcija), 10 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 1 dalies, 15 straipsnio (2000 m.

tarų grupės (ją sudarė 18 Liberalų ir centro frakcijos, 12 Liberaldemokratų frakcijos, 9 Naujosios sąjungos frakcijos, 7 mišriosios grupės ir po 5 Valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų frakcijos ir Socialdemokratinės koalicijos frakcijos narių) kreipimasis, kuriame ginčijama LRT teisė transliuoti reklamą, atitiko komercinių transliuotojų interesą atimti LRT turimos reklamos rinkos dalį. 2006 m. pabaigoje Konstitucinis teismas, pabrėždamas, kad LRT savarankiskumas transliuojant reklamą yra vienas iš LRT, kaip nacionalinio visuomeninio transliuotojo, nepriklausomumo nuo valdžios institucijų kišimosi į LRT veiklą aspektų, nutarė, kad įstatymo nuostata dėl leidimo LRT gauti pajamų iš reklamos transliavimo neprieštarauja Konstitucijai⁵¹. Tokiu būdu Konstitucinis Teismas apgynė LRT teisę turėti dalį pajamų, kurių gavimas nepriklausytų nuo parlamento daugumos valios kasmet skirstant valstybės biudžetą.

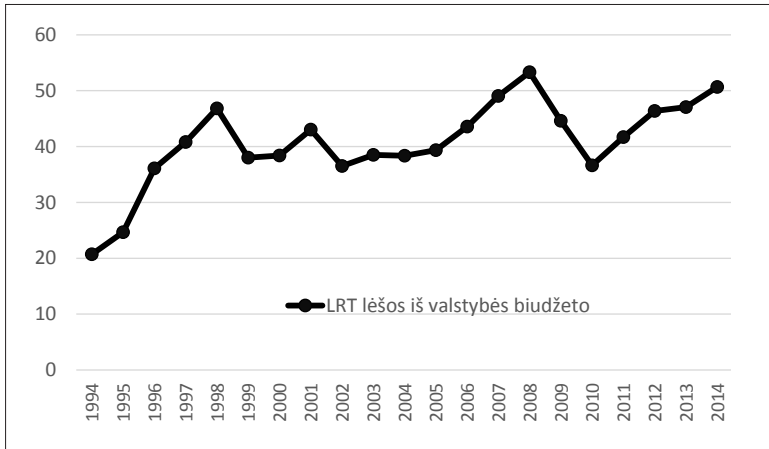
LRT iš valstybės biudžeto skiriamų lėšų dydžio pokyčiai per 21 metus (1994–2014 m.) rodo, kad atskirais ekonomikos augimo laikotarpiais LRT finansavimas didėjo, t. y. augant šalies bendrajam vidaus produktui (BVP) LRT finansavimas iš valstybės biudžeto būdavo didesnis negu praėjusiais metais (1994–1998, 2000–2001, 2005–2008 ir 2011–2014 m.). Didžiausias augimas užfiksuotas 1994–1998 m. – LRT finansavimas iš biudžeto padidėjo daugiau negu du kartus (nuo 20,7 mln. Lt iki 46,8 mln. Lt), tačiau po to iš eilės aštuonerius metus (iki 2007 m.) LRT buvo finansuojama menkiau negu 1998 m. Be to, 2009–2012 m. finansavimas taip pat neviršijo 1998 m. finansavimo lygio (žr. 1 pav.)

Apskritai, jeigu būtų galiojusi tam tikra politinė-ekonominė logika LRT biudžetinį finansavimą sieti su BVP dydžiu (kas buvo siūlyta laikinosios Seimo darbo grupės 1999 m.), LRT lėšos, skiriamos iš

birželio 29 d. redakcija) 1, 2 dalių, Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 31 straipsnio (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2006-12-28, Nr. 141-5430.

⁵¹ Ten pat.

valstybės biudžeto, būtų mažinamos (palyginti su praėjusiais metais) tik du kartus – 1999 ir 2009 m., kai smuko Lietuvos BVP. Tačiau Lietuvos Seimas LRT mažesnę finansavimą (palyginti su praėjusiais metais) skyrė ne vien 1999, 2009 m., bet ir 2002, 2004 ir 2010 m. (1 pav.).

1 pav. LRT iš valstybės biudžeto skirtos lėšos 1994–2014 m. (mln. Lt)

Šaltinis – Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymai (1993–2013).

Nesuteikiant LRT finansinio nepriklausomumo nuo Seimo ir Vyriausybės, įsivyravo politinė nuostata, kad LRT turi nuolat finansų ministro prašyti pinigų (Plikūnė, 2018)⁵². Toks patrono (valstybės institucijų) ir kliento (LRT) santykio rezultatas (nestabilus ir mažas finansavimas iš valstybės biudžeto) ir palyginti nedidelė Lietuvos reklamos rinka lėmė, kad Lietuvos visuomeninis transliuotojas tapo

⁵² Plikūnė D., „Šimonytė pasakė, ką reikėjo daryt LRT: kliuvo ir Karbauskui, ir Jakilaičiui“, *Delfi.lt*, 2018-01-22, <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/simonyte-pasake-ka-reikejo-daryt-lrt-kliuvo-ir-karbauskui-ir-jakilaiciui.d?id=76946935>>.

vienu iš mažiausiai finansuojamų (vertinant visus pajamų šaltinius) tarp Europos Sąjungos (ir visos Europos) šalių visuomeninių transliuotojų.

Europos transliuotojų sąjungos (ETS) duomenimis⁵³, 2013 m. (kai LRT skirti valstybės asignavimai iš biudžeto buvo vos 212 tūkst. litų didesni negu 1998 m.) Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija pagal visuomeninio transliuotojo finansavimą, tenkanti vienam šalies gyventojui, tarp ETS duomenis pateikusių 26 ES valstybių buvo 25 vietoje ir lenkė tik Rumuniją bei dar penkias pokomunistines Europos valstybes (ne ES nares). Pagal procentinę dalį nuo BVP, tenkančią visuomeniniam transliuotojui finansuoti, LRT tarp 26 ES šalių 2013 m. užėmė paskutinę vietą, o bendrame ETS šalių sąrašė lenkė tik Ukrainą, atsilikdama ne tik nuo Vakarų ar Vidurio Europos valstybių, bet ir nuo tokių palyginti neturtingų šalių, kaip Albanija, Armėnija ir Moldova⁵⁴.

2012 m. LRT veiklos ataskaitoje teigiama, kad „dėl įstatymiškai neaiškiai apibrėžto finansavimo modelio LRT gali būti veikiami politinių sprendimų“ ir kad LRT „veiklos pobūdį, turinį ir mastą didžia dalimi lemia valstybinių lygiu priimami sprendimai“⁵⁵. Tuo pati organizacija viešai pripažino, kad finansinio nepriklausomumo nebuvimas sudaro sąlygas politikams daryti įtaką LRT turiniui.

Per 12 metų laikotarpį (2000–2012 m.), kai Lietuvoje veikė koalicinės vyriausybės, sudarytos iš dviejų arba daugiau partijų atstovų, konsensuso dėl LRT finansavimo nepriklausomumo nebuvo siekiama. Visų politinių jėgų pozicijos šiuo klausimu buvo labai panašios – neatsisakyti turimos politinės galios skirstyti valstybės lėšas LRT. Be to, skiriamų LRT lėšų iš valstybės biudžeto dydis, kai LRT pajamos būdavo vienos iš mažiausių Europoje (arba mažiausios ES), rodė

⁵³ *EBU Media Intelligence Service 2014, Funding of Public Service Media 2014*, <<https://www.ebu.ch/media-intelligence>>.

⁵⁴ Ten pat.

⁵⁵ *Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos 2012 metų veiklos ataskaita*, 2013, p. 88, <<http://www.lrt.lt/apie-lrt/lrt-taryba/dokumentai>>.

nuolatinį politikų požiūrį, kad LRT nebūtų finansiškai pajėgi organizacija, kuri tokiu atveju turi labai ribotas galimybes vykdyti savo misiją ir tinkamai tarnauti visuomenės interesui.

4. Politinės-finansinės galios apribojimas

Nors, praėjus ekonominei krizei, LRT 2011 ir 2012 m. pradėjo dirbti pelningai, 2011 ir 2012 m. pabaigoje LRT ankstesnių metų veiklos rezultatai atitinkamai rodė net 42,4 ir 41,5 mln. Lt nuostolius⁵⁶. Be to, 2012 m. teismuose tebesitęsė (nuo 2009 m.) ginčas dėl daugiau negu 8 mln. Lt LRT skolos Lietuvos radijo ir televizijos centrui⁵⁷. Tokiame kontekste 2012 m. rugsėjį, likus mėnesiui iki Seimo rinkimų, Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto pirmininkas užregistravo Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo pakeitimo projektą, kuriuo pasiūlyta nustatyti, kad LRT skiriamų iš valstybės biudžeto lėšų dydis kiekvienais metais negali būti mažesnis negu 0,6 proc. 2012 m. valstybės biudžeto⁵⁸. Tokį patį LRT finansavimo dydį ir pobūdį dar 1999 m. siūlė Seimo laikinoji grupė LRT problemoms spręsti, tačiau tarp šių dviejų pasiūlymų esminis skirtumas buvo tai, kad prieš 13 metų LRT buvo ketinama palikti galimybę dirbti reklamos rinkoje, o 2012 m. įstatymo projekte reklamą iš LRT buvo siūloma pašalinti (išskyrus tam tikras išimtis)⁵⁹.

Aiškinamajame rašte dėl šio įstatymo projekto pripažįstama politikų ir komercinių jėgų įtaka LRT ir keliami uždaviniai „nustatyti

⁵⁶ Ten pat, p. 84.

⁵⁷ BNS, „Apeliacinis teismas: teismas LRT ir Telecentro ginče dėl 8 mln. litų skolos neįvertino valstybės veiksmų“, *Delfi.lt*, 2012-03-29, <<https://www.delfi.lt/verslas/medija/apeliacinis-teismas-teismas-lrt-ir-telecentro-gince-del-8-mln-litu-skolos-neivertino-valstybes-veiksmu.d?id=57489401#ixzz1r3AVsaFb>>.

⁵⁸ *Lietuvos Respublikos Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo 6, 7 ir 15 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XIIP-4734*, 2012-09-04, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.432059?positionInSearchResults=310&searchModelUUID=ee380d36-c15b-4ee5-8961-59912b52e61f>>.

⁵⁹ Ten pat.

skaidrų ir protingą LRT finansavimo dydį, priklausantį nuo objektyvių valstybės finansinių rodiklių, o ne nuo nuolat besikeičiančios politinės situacijos“, „panaikinti LRT finansavimo priklausomybę nuo komercinių (verslo) subjektų“ ir „panaikinti Lietuvos reklamos rinkos iškraipymus, kuriuos šiuo metu sukuria joje veikiantis subjektas, finansuojamas iš valstybės biudžeto dotacijų ir aktyviai dalyvaujantis reklamos pardavimų srityje“⁶⁰. Tokiu įstatymo projektu buvo stengiamasi ne vien sudaryti sąlygas LRT tapti finansškai nepriklausoma, bet ir atliepti komercinių transliuotojų interesą eliminuoti visuomeninį transliuotoją iš televizijos ir radijo reklamos rinkos.

Įstatymas, garantuojantis LRT finansinį nepriklausomumą nuo 2015 m., Seime buvo priimtas 2013 m. pabaigoje (pakoreguotas 2014 m.)⁶¹. Po 2012 m. Seimo rinkimų suformuota valdančioji dauguma, kurioje pagrindinis vaidmuo teko Lietuvos socialdemokratų partijai, perėmė Tėvynės sąjungos – Lietuvos krikščionių demokratų atstovų siūlymą LRT finansavimą susieti su valstybės biudžeto procentine dalimi, tačiau šį siūlymą modifikavo ir įstatyme buvo įtvirtinta, kad LRT iš valstybės biudžeto skiriamų lėšų dydis kiekvienais metais sudaro užpraeitų metų faktiškai gautų 1,5 proc. valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų pajamų iš gyventojų pajamų mokesčio ir 1,3 proc. iš akcizo pajamų⁶². LRT buvo eliminuota iš televizijos ir radijo reklamos rinkos (išskyrus kultūros ir sporto renginių rėmimo pranešimų skelbimą), bet įstatymas neuždraudė reklamos pardavimų internete, taip paliekant LRT galimybę gauti papildomų pajamų. Tai gi sprendimui LRT finansavimą susieti su pajamomis iš surenkamų mokesčių nemažą įtaką turėjo ir komercinių transliuotojų interesas perimti LRT užimamos reklamos rinkos dalį.

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ Lietuvos Respublikos Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymas. Galiojanti suvestinė redakcija (nuo 2016-12-29), *Teisės aktų registras*, Nr. I-1571, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1559303036A8/ICJnpkyFRP>>.

⁶² Ten pat.

Įstatymu nustatę LRT finansavimo modelį, susieję skiriamus valstybės asignavimus su surenkamais mokesčiais, parlamentarami atėmė iš savęs (Seimo) ir Vyriausybės galimybę kiekvienais metais keisti LRT skiriamų biudžetinių lėšų dydį. Toks politinis supratimas, kai disponuojama galia panaudojama tai galiai apriboti, brendo daugiau kaip 23 metus. Per tą laikotarpį LRT tapo vienu iš vargingiausių visuomeninių transliuotojų Europos Sąjungoje (ir visoje Europoje). Ir netgi padidėję nuo 2015 m. valstybės asignavimai LRT esmingai nepakeitė šios organizacijos pozicijos pajamų dydžių rikiuotėje tarp kitų Europos valstybių. Nors LRT pajamos (iš valstybės biudžeto, rėmimo pranešimų ir kitos) 2016 m. (palyginti su 2015 m.) tarp 43 Europos valstybių didėjo daugiausia (daugiau negu 30 proc.), skaičiuojant pagal tai, kokią procentinę dalį šios pajamos sudaro nuo BVP, LRT 2016 m. lenkė tik keturių Europos šalių visuomeninius (valstybinius) transliuotojus: Liuksemburgo, Ukrainos, Turkijos ir Moldovos⁶³. Skaičiuojant pagal tai, kiek visuomeninio transliuotojo pajamų tenka vienam šalies gyventojui, 2016 m. LRT pozicija buvo aukštesnė: tarp 43 Europos šalių – 31 vieta⁶⁴.

Išlaisvinus LRT nuo politikų įtakos kiekvienais metais skirstyti valstybės lėšas šios viešosios įstaigos reikmėms, LRT vis dėlto buvo apribota gauti finansavimą, prilygstantį ES šalių visuomeninių transliuotojų finansavimo vidurkiui arba bent panašiam dydžiui (2016 m. ES vidurkis buvo 0,18 proc. nuo BVP, Lietuvos – 0,09 proc.⁶⁵). Todėl galima teigti, kad LRT finansinis nepriklausomumas yra iš dalies sąlyginis, nes ne vien lėšų skirstymo būdas, bet ir jų dydis gali riboti visuomeninio transliuotojo galimybes kurti visuomenės poreikius atitinkantį žiniasklaidos turinį.

⁶³ EBU Media Intelligence Service 2017, *Funding of Public Service Media 2017*, <<https://www.ebu.ch/media-intelligence>>.

⁶⁴ Ten pat.

⁶⁵ Ten pat.

Išvados

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, buvo pasirinktas parlamentinis (vyriausybinis) Lietuvos radijo ir televizijos modelis, kai transliuotojo valdymas tiesiogiai priklauso nuo politinės valdžios, jos darbo ciklą, o dauguma pajamų yra skiriama iš valstybės biudžeto, kiekvienais metais keičiant pajamų dydį ir nenustatant lėšų skirstymo kriterijų. Tiesioginės (1990–1996 m.) ir netiesioginės (1996–2000 m.) politinės vadybinės įtakos LRT modelis funkcionavo vyraujant vienai politinei jėgai parlamente ir vyriausybėje, t. y. kai Lietuvos demokratija (politika) turėjo daugiausia mažoritarinės demokratijos (politikos) bruožų, o demokratinė politinė kultūra buvo tik pradėjusi formotis.

2000 m. ėmus skilti didžiausiai parlamento frakcijai TS (LK) ir žiniasklaidos politikos lauke pradėjus aktyviai veikti Lietuvos Prezidentui, pagrindiniai politiniai konkurentai TS (LK) ir LDDP bei Prezidentas pasiekė kompromisą dėl LRT tarybos sudėties formavimo, nusprenddami du trečdalius LRT tarybos sudaryti iš politikų deleguojamų atstovų, trečdalį vietų palikdami visuomeninių organizacijų atstovams. Viena vertus, politikos subjektų deleguoti atstovai LRT taryboje įgijo du kartus daugiau balsų negu visuomenės atstovai. Kita vertus, politinis suvokimas, kad geriau kompromisas, negu galima maksimali politinių priešininkų įtaka LRT valdymui po pralaimėtų rinkimų, padėjo suformuoti politiškai subalansuotą LRT tarybos struktūrą. Po 2000 m. ir vėlesnių Seimo rinkimų parlamente formuojant dviejų, trijų ar keturių partijų koalicijas (ir vyriausybes) ir kartu Lietuvos politikai įgyjant daugiau konsensuso politikos bruožų, susidarė palankios aplinkybės palaikyti politiškai kompromisinį LRT tarybos sudarymo modelį ir garantuoti LRT vadybinės struktūros formavimo stabilumą.

Iš LRT tarybos eliminavus vieno politikos subjekto lemiančią įtaką, esminis Seimo valdančiųjų koalicijų (ir vyriausybių) politinės

įtakos svertas LRT dar 15 metų išliko finansavimo modelis, kuris negarantavo LRT finansinio stabilumo ir pajėgumo. Lietuvos nacionalinis transliuotojas tapo vienu mažiausiai finansuojamu visuomeniniu transliuotoju ne tik Europos Sąjungoje, bet ir visoje Europoje. Be to, per ekonominę krizę 2009–2010 m. labai smarkiai ir neproporcingai, palyginti su Lietuvos ekonomikos nuosmikiu, sumažintas LRT finansavimas, kurio dydis 2010 m. prilygo 1996 m. finansavimui, LRT pavertė didžiulį finansinį nuostolį generuojančia organizacija. Tai rodo, kad politinis konsensusas parlamente dėl įtakos LRT tarybai daugiau negu tris Seimo kadencijas reiškė ir konsensuą dėl labai riboto (ir kasmet nustatomo be aiškių kriterijų) LRT finansavimo iš valstybės biudžeto, tęsiant LRT finansinio priklausomumo nuo parlamento daugumos kasmetinės valios politikos tradiciją.

Politinio konsensuso parlamente paiešką dėl LRT finansavimo iš valstybės biudžeto nepriklausomumo nuo kasmetinės politinės valios Seime (pripažįstant, kad LRT finansavimo dydis priklausė nuo besikeičiančios politinės situacijos) paskatino labai komplikauta LRT finansinė padėtis. Kitas veiksnys, lėmęs politinį sprendimą pakeisti LRT finansavimo modelį, buvo komercinių transliuotojų ilgametis siekimas išstumti LRT iš reklamos rinkos. Nuo 2015 m. LRT finansavimas iš valstybės biudžeto, susiejant gaunamas pajamas fiksuotu procentu su mokamais į biudžetą mokesčiais, ir atsisakymas LRT eteryje reklamos (išskyrus tam tikras išimtis) suteikė visuomeniniam transliuotojui nepriklausomumą nuo neprognozuojamos kasmetinės politinės valios raiškos, skirstant biudžeto lėšų dalį, tenkančią LRT. Nors LRT finansavimas nuo 2015 m., palyginti su ankstesniais metais, išaugo daug, LRT vis dar rikiuojasi tarp mažiausiai ES šalyse finansuojamų visuomeninių transliuotojų.

Galima teigti, kad per 27 valstybingumo metus Lietuvoje buvo tik iš dalies sukurtos struktūrinės sąlygos veiksmingai visuomeninio transliuotojo veiklai: 1) LRT tarybos sudarymo modelis, kuris padėjo rasti politinių įtakų balansą LRT taryboje, neatsiejo LRT vadybos

nuo konkrečios politinės konjunktūros ir galimų politinių koalicijų LRT taryboje; 2) nuo 2015 m. įvestas LRT finansavimo modelis atribojo politikus nuo sprendimo nustatinėti kasmetinį LRT finansavimo dydį, tačiau tai negarantuoja ES kontekste solidescnio finansavimo, kuris (skaičiuojant, kokią procentinę dalį sudaro nuo šalies BVP) 2016 m. perpus atsiliko nuo ES šalių vidurkio.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

BNS, „Apeliacinis teismas: teismas LRT ir Telecentro ginče dėl 8 mln. litų skolos neįvertino valstybės veiksmų“, *Delfi.lt*, 2012-03-29, <<https://www.delfi.lt/verslas/medija/apeliacinis-teismas-teismas-lrt-ir-telecentro-gince-del-8-mln-litu-skolos-neivertino-valstybes-veiksmu.d?id=57489401#ixzz1r3AVsaFb>>.

Brikše I., „Public service broadcasting in Latvia: Old images, new user needs and market pressure“, *Central European Journal of Communication* 3, 1(4), 2010, p. 67–79.

EBU Media Intelligence Service 2014, Funding of Public Service Media 2014, <<https://www.ebu.ch/media-intelligence>>.

EBU Media Intelligence Service 2017, Funding of Public Service Media 2017, <<https://www.ebu.ch/media-intelligence>>.

Freedom House 2015, Nations in Transit 2015, <<https://freedomhouse.org/report-types/nations-transit>>.

Freedom House 2017, Nations in Transit 2017, <<https://freedomhouse.org/report-types/nations-transit>>.

Hallin D. C., Mancini P., *Comparing Media Systems – Three Models of Media and Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Jakubowicz K., „Finding the right place on the map: Prospects for public service broadcasting in post-communist countries“, Jakubowicz K., Sükösd M. (eds.), *Finding the Right Place on the Map: Central and Eastern European Media Change in a Global Perspective*, Bristol, Chicago, IL: Intellect, 2008, p. 101–124.

Juozapavičius R., „Valstybinio radijo virtimas visuomeniniu“, Dirvonaitė D., Urbonas V. (red.), *Naujosios žiniasklaidos formavimasis Lietuvoje*, Vilnius: SPAB „Lietuvos geležinkeliai“, 2000, p. 189–199.

Jöesaar A., „Different ways, same outcome? Liberal communication policy and development of public broadcasting“, *Trames: Journal of the Humanities and Social Sciences* 1, 2011, p. 74–101.

Jöesaar A., „PSB – home alone in a narrowcasting era? Case Study: Estonian Public Broadcasting“, *Informacijos mokslai* 70, 2014, p. 69–84.

Jõesaar A., „The Undercurrents of Estonian Broadcasting Regulation, 1992–2014“, *Baltic Screen Media Review* 3, 2015, p. 84–99.

Komiteto išvada Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos radijo ir televizijos tarybos narių skyrimo“ projektui Nr. 2672, 1996-11-04, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.32469?positionInSearchResults=114&searchModelUUID=ef6c5c66-be90-46c2-9ff9-d8902e23f9b4>>.

Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos 2012 metų veiklos ataskaita, 2013, <<http://www.lrt.lt/apie-lrt/lrt-taryba/dokumentai>>.

„Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas Nr. I-208 „Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto tvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 1990-05-31, Nr. 15-424.

„Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas Nr. I-1008 „Dėl Lietuvos radijo valstybės studijos darbo koordinavimo“, *Valstybės žinios*, 1991-02-20, Nr. 5-142.

„Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Europos konvencijos dėl televizijos be sienų bei šios konvencijos pataisų protokolo ratifikavimo“, *Valstybės žinios*, 2000-04-07, Nr. 29-800.

„Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos Valstybinio televizijos ir radijo komiteto reorganizavimo“, *Valstybės žinios*, 1990-04-10, Nr. 10-298.

„Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo 5 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 5 dalies, 6 straipsnio 1, 3, 4 dalių (2000 m. birželio 29 d. redakcija), 10 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 1 dalies, 15 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 1, 2 dalių, Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 31 straipsnio (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2006-12-28, Nr. 141-5430.

„Lietuvos Respublikos Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymas. Galiojanti suvestinė redakcija (nuo 2016-12-29)“, *Teisės aktų registras*, Nr. I-1571, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1559303036A8/ICJnpkyFRP>>.

Lietuvos Respublikos Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo 6, 7 ir 15 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XIP-4734, 2012-09-04, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.432059?positionInSearchResults=310&searchModelUUID=ee380d36-c15b-4ee5-8961-59912b52e61f>>.

„Lietuvos Respublikos Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo pakeitimo įstatymas“, *Valstybės žinios*, 2005-12-31, Nr. 153-5639.

„Lietuvos Respublikos Prezidento dekretas „Dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos narių skyrimo“ Nr. 1086, *Valstybės žinios*, 1996-11-08, Nr. 107-2445.

„Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos narių paskyrimo“ Nr. I-1610, *Valstybės žinios*, 1996-11-08, Nr. 107-2441.

Lietuvos Respublikos Seimo posėdžio stenograma Nr. 3(430). Trečiasis (430) posėdis, 2000-02-10, VII Seimas (1996–2000), <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.95326>>.

Lietuvos Respublikos Seimo posėdžio stenograma Nr. 7(442). Septintasis (442) posėdis, 2000-03-21, VII Seimas (1996–2000), <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.98512>>.

Lietuvos Respublikos Seimo posėdžio stenograma Nr. 8(8). Aštuntasis (8) posėdis, 1996-12-05, VII Seimas (1996–2000), <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.234542>>.

Lietuvos Respublikos Seimo posėdžio stenograma Nr. 24(387). Dvidešimt ketvirtasis (387) posėdis, 1999-10-19, VII Seimas (1996–2000), <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.88569>>.

Lietuvos Respublikos Seimo posėdžio stenograma Nr. 46(125). Keturiasdešimt šeštasis (125) posėdis, 2005-12-22, IX Seimas (2004–2008), <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.268161>>.

Lietuvos Respublikos Seimo posėdžio stenograma Nr. 52(415). Penkiasdešimt antrasis (415) posėdis, 1999-12-16, VII Seimas (1996–2000), <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.92433>>.

Lietuvos Respublikos Seimo posėdžio stenograma Nr. 325. Šešiasdešimt pirmasis posėdis, 1996-07-02, VI Seimas (1992–1996), <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.240322>>.

„Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymai“, *Teisės aktų registras*, 1993–2013, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActSearch>>.

„Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas“, *Valstybės žinios*, 1996-07-26, Nr. 71-1.

„Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 29 straipsnio pakeitimo įstatymas“, *Valstybės žinios*, 1996-12-14, Nr. 121-2848.

Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 29 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. P-2035, 1999-09-30, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.87143?positionInSearchResults=20&searchModelUUID=11320402-23c4-445a-86ef-0fb7c8250a4d>>.

Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymo projektas Nr. P-1953, 1999-07-22, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.84472?positionInSearchResults=176&searchModelUUID=a79e69e8-f2cf-4547-a3b1-4ebfb7b61979>>.

Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo projektas Nr. 200 (6), 1996-06-24, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.28975?jfwid=p60bbyqer>>.

„Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 271 „Dėl valstybinės televizijos direkcijos „Rytų Lietuvos televizija“ įsteigimo“, *Valstybės žinios*, 1991-07-31, Nr. 21-566.

Lijphart A., *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, New Haven, London: Yale University Press, 1999.

Lõhmus M., Tiikmaa H., Jõesaar A., „Duality of circumstances of Estonian public service media in reflection of the world and in positioning the Estonian society“, *Central European Journal of Communication* 3(1), 2010, p. 95–113.

Magone J. M., *The Statecraft of Consensus Democracies in a Turbulent World. A Comparative Study of Austria, Belgium, Luxembourg, the Netherlands and Switzerland*, London, New York: Routledge, 2017.

McQuail D., *McQuail's Mass Communication Theory*, 6th edition, London: Sage Publications, 2010.

Mungiu-Pippidi A., „From State to Public Service: The Failed Reform of State Television in Central Eastern Europe“, Sükösd M., Bajomi-Lázár P., *Reinventing Media: Media Policy Reform in East-Central Europe*, Budapest: Central European University Press, 2003, p. 31–62.

Pečiulis Ž., „Mission (im)possible. The case of Lithuanian Public Service Broadcasting“, *Central European Journal of Communication* 3, 1(4), 2010b, p. 81–94.

Pečiulis Ž., „Politikų įtaka kuriant Lietuvos visuomeninio transliuotojo modelį“, *Agora: politinių komunikacijų studijos* 3, 2015, p. 69–91.

Pečiulis Ž., „Visuomeninis transliuotojas: nepriklausomumas ir politinės valdžios įtakos problema“, *Informacijos mokslai* 54, 2010a, p. 73–86.

Plikūnė D., „Šimonytė pasakė, ką reikėjo daryt LRT: kliuvo ir Karbauskiiui, ir Jakilaičiui“, *Delfi.lt*, 2018-01-22, <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/simonyte-pasake-ka-reikejo-daryt-lrt-kliuvo-ir-karbauskiui-ir-jakilaiciui.d?id=76946935>>.

Sükösd M., Bajomi-Lázár P., „The Second Wave of Media Reform in East Central Europe“, Sükösd M., Bajomi-Lázár P., *Reinventing Media: Media Policy Reform in East-Central Europe*, Budapest: Central European University Press, 2003, p. 13–30.

Sparks C., Reading A., *Communism, Capitalism, and the Mass Media*, London: Sage, 1998.

Splichal S., *Media Beyond Socialism. Theory and Practice in East Central Europe*, Boulder, Colorado: Westview Press, 1994.

SUMMARY

POLITICAL INFLUENCE ON THE MANAGEMENT AND FINANCING OF THE LITHUANIAN NATIONAL RADIO AND TELEVISION: SHIFTS AND CONSEQUENCES

The aim of this article is to find out whether the structural conditions for an effective activity of the public broadcaster were created in Lithuania. The legal regulation of management and financing of the Lithuanian public broadcaster (LRT) are analyzed. The article also explores what political and economic circumstances were decisive

in the media policy process regarding the change of the structural conditions for the effectiveness of the LRT. It is claimed in the article that the structural conditions for the effective activity of the LRT were only partially created during the 27 years of statehood. First, the model of formation of the LRT Council balanced the political representation between the LRT Council members that are delegated by three sides: the governing coalition, the opposition of the Seimas and the President. However, such regulation does not decouple the LRT's management from any concrete political conjuncture and from any possible political coalitions in the LRT Council. Second, since 2015, the funding of LRT has been related to the revenues of the state and municipalities' budgets (1.5 percent from the income tax and 1.3 percent from the excise revenues). However, such a financing model of the LRT is not sufficient to exclude it from the level of the least financed public service media outlets in the European Union.